

SVIATOK NARODENIA SV. JANA KRSTITEĽA

Blíži sa leto, ľudia vychádzajú zo zajatia svojich príbytkov do prírody a tešia sa z toho, že sa dni začínajú predlžovať a noci skracovať. „Po vrškoch svitli svätojánske ohne“, pokračoval by Hviezdoslav, ktorý v rovnomennej básni opísal presne túto časť roka. V nej ďalej opisuje postavy ako Svätovít (boh veštenia), Chasoň (boh pastierov), Kupalo (boh plodnosti), Sláva (ochrankyňa Slovanov), „či sám Černoboh“ (boh zla). Keď som si prečítal túto báseň, vraj „najvýznamnejšieho zjavu celej slovenskej literatúry“, prvé čo mi napadlo: „Ako sa v jednej básni môže spomínať Ján Krstiteľ (podľa ktorého sú svätojánske ohne údajne nazvané) spolu s celou plejádou slovanských pohanských bohov?“

Prodromos - prorok a predchodca Jána Krstiteľa

Môže – tu sa už nejakých 1500 rokov môže všetko. V 6. storočí boli totiž do severnej Európy vyslaní misionári, aby zozbierali do rímskeho ovčince čo "najviac barbarov". Keď zistili, že pre pohanov je 24. jún veľmi významným dňom, rozhodli sa svoju misiu viesť (ako už veľakrát predtým) presne týmto smerom. Ako však infiltrovať kresťanstvo do dňa letného slnovratu? Odpoveď bola jednoduchá – keďže sa im mimoriadne úspešne podarilo infiltrovať svoju formu kresťanského učenia do zimného slnovratu, ktorý „prekrstili“ na Deň narodenia Ježiša Krista (viď Hlas Viery 4/2005), prečo by to isté neurobili aj s dňom letného slnovratu, keď Biblia sama hovorí, že polroka pred narodením Ježiša Krista sa narodil prorok, o ktorom Ježiš povedal: „väčšieho proroka medzi splodenými zo žien nad Jána Krstiteľa niktorého niet“ (Luk. 7.28).

Letný slnovrat

24. jún bol zasvätený už starovekému bohu Oannesovi (jedno z vedľajších mien Nimróda), zobrazovaného ako

napoly človek a napoly ryba (človek s rybím chvostom miesto nôh). Pre nás, Európanov, žijúcich v regióne obývanom prevažne Slovanmi a pozostatkami Germánov a nimi skoro vyhladených Keltov, však 24. jún bude asi navždy spojený s letným slnovratom, ktorý sa oslavoval už v dobe kamennej. Svedčí o tom napr. Stonehenge, ktorý stál už dávno pred príchodom Keltov. A keďže po letnom slnovrate Slnko slablo, snažili sa naši predkovia posilniť jeho moc, pričom najvýznamnejšou personifikáciou Slnka bol samozrejme oheň. Aj do povedomia ľudí sa tento sviatok zapísal najmä tzv. svätajánskymi ohňami. Ich preskočenie malo zabezpečiť zdravie a plodnosť, pričom sa predpokladá, že súčasťou týchto zvykov boli aj erotické hry a piesne. Na slávnosť Lithy (keltský sviatok, ktorý sa nazýva aj Alban hëfin – Veľká matka, ktorý slávil Germáni aj Slovania) je dodnes zvykom zapalať horiace kotúče, symbolizujúce Slnko, otáčať horiacimi pochodňami na konci reťazí (práve táto praktika zažíva svoju renesanciu na rôznych hradných, rytierskych a gotických hrách, ktoré sú -

povedzme si rovno - festivalmi neopohanstva a osláv návratu do predartušovských čias), alebo kotúľať horiace sudy zo svahov alebo po uliciach. Pokračovaním pohanskej tradície je aj pálenie ohňov na najvyššom kopci na počesť Slnka, nazývali sa sobotky, lebo sa zvykli páliť v sobotu alebo aj niekoľko sobôt pred Jánom, a to hlavne na východnom Slovensku. Zmyslom celej tejto tradície bolo zaistiť úrodnú vlahu (kúpeľmi), teplo (ohňom) a plodnosť (sexuálnou neviazanosťou). Posledne uvedená praktika sa rozmohla do takej miery, že vyústila až v prvé zákazy svätajánskych ohňov pre neviazanosť zábav pri ich pálení. Napr. v Životopise sv. Vladimíra sa píše: „Zapalujú oheň, vezmou se za ruce, skáčí kolem ohně a zpívají písně v nichž často vzpomínají na Kupala. A potom ohně přeskakují, onomu běsu Kupalovi obětují sami sebe a mnoho jiných běsovských výmyslů činí při oněch schůzkách, takže není slušno líčit je písmem.“ A Havel Žalanský zo XVII. storočia píše: „...tance noční provodí, pasy a věnci frejírskými a pověrečnými se šlechtí, žraní, kvasy a jiné mrzkosti plodí“. A skutočne sa niet čomu čudovať, však cez ohne pôvodne

chlapci aj dievčatá skákali bez odevu – a nahí sa aj kúpali. Svätajánska noc (noc z 23. na 24. júna) bola podľa prastarých magických povier aj dňom zvýšenej aktivity magických a negatívnych síl, pričom sa človek mohol v túto noc skontaktovať s rôznymi pohanskými bytosťami – od kráľa elfov Oberona, cez gréckeho boha lesov Pana, duchov stromov a lesov, cez víly (názov slovanských víl je odvodený od slova viliti, čo znamená „byť posadnutý“) a rôznych bohov noci až po ohnivé bytosti - dráčikov (dracones) či hadíkov chrliacich oheň.

Ako ochrana pred nimi sa používal cesnak, ktorý sa dával aj dobytku. Ďalej platilo opatrenie, že do domu nevstupuje cudzia žena, lebo by mohla byť bosorka a vyhýbalo sa rázcestiam, kde bosorky mohli číhať na ľudí. Pred negatívnou silou živlov sa ľudia a úroda chránili zeleným prútom, ktorý sa zapichoval do polí a obydlií. Tento deň mal byť vhodný aj na negatívne čary. Špeciálne účinky mali rastliny a bylinky nazbierané počas svätajánskej noci, ba aj rosa pozbieraná na lúke mala mať magické účinky, ako aj popol zo svätajánskych ohňov, ktorý sa sypal na ochranu zeme

a úrody. Ak by ste chceli nájsť poklad, bolo treba kopať na mieste, kde sa v svätajánsku noc nájde (najmä zlaté) papradie alebo sa objavili belasé plamienky – s čím bol v Stokerovom diele Dracula konfrontovaný aj jeho hlavný protagonista Jonathan Harker počas svojej návštevy grófa v Transylvánii.

Ak by chceli byť „rímski infiltrátori“ aspoň trochu biblickí, tento sviatok by nadviazali skôr na znamenie vody než ohňa, keďže Ján povedal: „Ja vás krstím vodou, ale ide mocnejší odo mňa, ktorému nie som hoden rozviazať remienok na jeho obuvi; ten vás bude krstiť Svätým Duchom a ohňom“ (Luk. 3.16). Nehovoriac už o starozákonnom prikázaní „nedáš, aby niekto z tvojho semena bol prevedený cez oheň Molochovi“ (4.M. 18.21). Im to ale zjavne neprekážalo a tento vyslovene pohanský kult veselo zakomponovali do „kresťanstva“.

Ján Krstiteľ v byzantskej tradícii

Napriek evidentne pohanskému pôvodu sa letný slnovrat udomácnil v kresťanskom kalendári ako Sviatok narodenia svätého, úctyhodného a slávneho Pánovho proroka,

predchodcu a krstiteľa Jána. Postava proroka a predchodcu (Prodomos) Jána Krstiteľa je jednou z najviac oslavovaných, najmä v byzantskej liturgickej tradícii, kde sa tak ako v prípade Krista a Márie, slávi Krstiteľovo počatie, narodenie aj smrť, dokonca aj nájdenie jeho hlavy (pre istotu je to Prvé..., Druhé..., aj Tretie nájdenie úctyhodnej hlavy). Tým bol Ján Krstiteľ v byzantskej tradícii povýšený – samozrejme až po Márii – na hodnosť veľkého orodovníka, čo sa odzrkadlilo aj v ikonografii, kde Jána najčastejšie vyobrazujú ako dieťa, pustovníka alebo anjela s krídlami.

Mnišska tradícia Východu (ale aj Západu) mala taktiež vždy veľkú úctu ku Krstiteľovi pre jeho samotu a askézu na púšti, čo je však ťažko pochopiteľné pre čitateľa Biblie, ktorý je na viacerých miestach Biblie konfrontovaný tým, že Ján síce „mal svoj odev z veľblúdej srsti a kožený opasok okolo svojich bedier, a jeho pokrmom boli kobyľky a poľný med“ (Mat. 3.4), čo by svedčilo o jeho asketickom spôsobe života, v žiadnom prípade však nešlo o pustovníka, veď Biblia uvádza jeho učeníkov, ktorí ho naslovo počúvali, ba dokonca aj počas jeho žalárovania plnili všetky jeho

príkazy. Nehovoriac o tom, že po sťati Herodom ho nepochoval Ježiš, ale práve jeho učeníci a nasledovníci, ktorých nebolo málo, čo všetko poukazuje na fakt, že Ján žil so svojimi učeníkmi komunitným spôsobom života na určitom mieste, skade odchádzal slúžiť ľuďom kázaním a krstom, čím podáva akýsi predobraz cirkevného zhromaždenia.

Kto bol Ján Krstiteľ?

Aj keď o Jánovi píše Korán (pod menom „Yahya“), zmieňuje sa o ňom aj historik Josephus Flavius vo svojom diele Židovské starožitnosti, vyčerpávajúcu a úplne dostatočnú odpoveď na otázku „kto bol Ján Krstiteľ?“ nám podávajú evanjeliá, podľa ktorých bol Ján Krstiteľ (hebr. Jóchánán ha-Kohen, gr. Ioánnés hó baptistés) synom kňaza Zachariáša z triedy Abiášovej (Jánovo občianske meno teda znelo Jóchánán ben Zecharja) a jeho manželky Alžbety, ktorá bola taktiež z rodu Áronovho. Ich manželstvo bolo dlhé roky neplodné, napriek tomu nepodľahli depresii, ale slúžili Bohu – Zachariáš dokonca vo funkcii kňaza. A presne keď „podľa obyčaje kňazského úradu dostal losom,

aby kadiť, vojdúc do chrámu Pánovho... ukázal sa mu anjel Pánov... a ...povedal: Neboj sa, Zachariášu lebo tvoja prosba je vyslyšaná, a tvoja manželka, Alžbeta, ti porodí syna, a nazovieš jeho meno Ján“ (Lk.1.8-13). A anjel neprestal chrliť požehnanie a Zachariášovi zvestoval, že Ján nebude tak hocikto, ale „mnohí sa budú radovať jeho narodeniu; lebo bude veľký pred Pánom a vína ani nijakého nápoja opojného nebude nikdy piť a Svätým Duchom bude naplnený ešte od života svojej matky. A mnohých zo synov Izraelových obráti k Pánovi, ich Bohu. A on sám pôjde pred ním v duchu a v moci Eliášovej obrátiť srdcia otcov na deti a neposlušných k rozumnosti spravdivých, aby pripravil Pánovi pripravený ľud.“ (Lk.1.14-17), čím jasne vytýčil nielen Jánovo nadprirodzené počatie a narodenie, ale aj poslanie. Toto sa aj naplnilo „za najvyššieho kňaza Annáša a Kaifáša stalo sa slovo Božie k Jánovi, synovi Zachariášovmu, na púšti. A pochodil po celom okolí Jordánskom kázuc krst pokánia na odpustenie hriechov“. Jeho poslanstvo bolo jasné – „Čiňte pokánie“, pričom forma bola aj na tú dobu radikálna - „hovoril zástupom, ktoré vychádzali, aby sa mu dali pokrstiť: Plemä vreteníc, ktože vám ukázal, aby ste utiekli budúcu hnevu? Tedy neste ovocie, hodné pokánia! A nezačnite hovoriť sami v sebe: Veď otca máme Abraháma! Lebo vám hovorím, že Bôh môže i z týchto kameňov vzbudiť Abrahámovi deti. A už je aj sekera priložená na koreň stromov. Každý teda strom, ktorý nerodí dobrého ovocia, vyťinajú a hádzu na oheň.“ (Lk.3.2-9) Napriek tomu prichádzajú k nemu obrovské zástupy ľudí, od najjednoduchších ľudí, úradníci, colníci a vojaci, až po kňazov a dávajú sa pokrstiť. No jeho najznámejším krstencom je jeho o polroka mladší bratranec Yehošua, ktorého svet pozná pod menom Ježiš. Aj keď mnohí senzácietvivi novinári a pseudohistorici zaplavajú ročne dva-trikrát denníky zaručenými správami o tom, že Ján bol esénom alebo dokonca akýmsi spojovacím článkom medzi esénmi a kresťanmi, nezakladá sa to na pravde. Eséni síce pôsobili v tom istom čase zhruba na tých istých

miestach ako Ján, a niektoré vonkajšie znaky sa zdajú byť zhodné (odev, strava, krst ponorením), je potrebné jednoznačne povedať, že kým eséni boli úplne uzavretou spoločnosťou, ktorá nevelmi prijímala medzi seba cudzincov (až po roku prípravy, v ktorej sa musel osvedčiť), Ján, Ježiš a všetci Jeho nasledovníci naopak oslovovali čo najširšie vrstvy obyvateľstva, pričom učenie esénov je teologicky úplne odlišné od Jánovho a Ježišovho.

Ján svoje hlavné miesto pôsobenia umiestnil do Judskej púšte vedľa rieky Jordán, v ktorej krstil krstom pokánia, ten je napriek technickej podobnosti odlišný od kresťanského krstu, čo Pavol vysvetlil veriacim v Efeze, ktorí poznali len krst Jánov, a preto ich pokrstil na meno Ježiša a vzápätí aj krstom Duchu Svätého (viď Sk.19.1-6). Jordán, kde Ján vykonával svoje poslanie, má v dejinách spásy veľmi dôležité miesto. Všetci práve prechodom cez Jordán vstúpili Izraeliti do Zeme zaslúbenej, Elizej očistil Námana od malomoci tým, že mu kázal sedemkrát sa ponoriť (baptiso!) v Jordáne a Eliáš tesne predtým, ako ho podňali ohnivé vozy, tiež zázračne prekročil Jordán. A práve osoba Eliáša je veľmi dôležitá na to, aby sme o Jánovi získali komplexný pohľad. Jánov odev totiž nenasvedčoval o jeho spojitosti s esénmi, ale práve s Eliášom Tišbánskym, ktorého Achaziášovi poslovia opísali nasledovne: „Je to vlasatý človek a je opásaný koženým pásom na svojich bedrách“ (2.Kr.1.8). Posledné slová Starého zákona znejú: „Hľa, ja vám pošlem proroka Eliáša, prv ako príjde deň Hospodinov, veľký a strašný. A obráti srdce otcov na synov a srdce synov na ich otcov, aby som neprišiel a neranil zeme kliatbou“ (Mal.4.5-6), po ktorých začína úplne nová kapitola ľudských dejín a dejín spásy – príchod Mesiáša, Božieho Syna Ježiša Krista, ktorému ako posol a prorok predchádza Ján Krstiteľ a Mesiáša predstavil svetu slovami: „Hľa Baránok Boží, ktorý sníma hriech sveta!“ (Ján 1.29).

Jánovo pripodobnenie k Eliášovi však týmto nekončí. Najdramatickejšia časť jeho života nasleduje až potom. Podobne ako Eliáš mal svojho Achaba,

o ktorom mu Boh povedal „Či si videl, že sa ponížil Achab pred mnou? Pretože sa ponížil pred mojou tvárou, neuvediem toho zlého za jeho dni; za dni jeho syna uvediem to zlé na jeho dom.“ (1. Kr. 21.29), tak aj Ján dostal svojho Achaba v osobe Heroda Antipasa, ktorý „sa bál Jána vediac, že je muž spravdivý a svätý, a chránil ho. A počujúc ho všelicho i činil, a rád ho počúval.“ (Mar.6.20). V oboch prípadoch šlo o mužov, panovníkov s rozdvojenou osobnosťou, ktorá sa pripisuje pôsobeniu ich manželiek. Ako Achab, tak aj Antipas si totiž zobrali „perfektné podnikavé ženy“. Herodesovu švagrinu a zároveň milenkú Herodiadu s dcérou Salomé netreba asi nikomu predstavovať a o Achabovej Jezábel je škoda v tomto článku čo i len začať písať. Obe krásky boli pre svoje skutky prorokmi svojej doby ostro kritizované, rozdiel bol však v tom, že kým sa znechutenému Eliášovi podarilo pred Jezábel utiecť, Herodiade sa podarilo – zneužívajúc Antipasovu slabosť - Jána stať. Eliáš ušiel, aby miesto seba pomazal svojho nástupcu Elizea. Ján však už miesto seba nikoho pomazávať nepotreboval, pretože spoznal v Ježišovi Toho, kto bol zaslúbený od začiatku dejín – Bohom zoslaného Spasiteľa. Preto sa nemôžeme čudovať, keď k Jánovi prišli jeho učeníci a rozhorčene ho informovali: „Rabbi, ten, ktorý bol s tebou za Jordánom, ktorému si ty vydal svedectvo, hľa, on krstí, a všetci idú k nemu, Ján riekol: Človek nemôže nič vziať, keby mu nebolo dané z neba. Vy mi sami svedčíte, že som povedal: Ja nie som Kristus, ale že som poslaný pred ním. Ten, ktorý má nevestu, je ženich, a priateľ ženichov, ktorý tam stojí a čuje ho, veľmi sa raduje pre hlas ženicha. Nuž táto moja radosť sa splnila. On musí rásť a ja sa menšiť.“ (Ján 3.26-30), čím nám jasne ukázal, ako sa máme oproti Kristovi správať aj my. Jánovi jeho fyzickú hlavu stali. Ale jeho a, samozrejme, aj našu duchovnou hlavou je však Kristus, ktorého žiadna Jezábel stať nedokáže!

Róbert Vysocký